Mr. A. J. v. d. Moolen

Het gemeentebestuur van Zandvoort
van 10 Mei 1940 tot 5 Mei 1945.

Nu voor de tiende maal de bevrijding van ons land van de overweldigende druk van de bezetter zal worden gevierd, acht ik het dienstig iets te publiceren omtrent het bestuur der gemeente Zandvoort in die spannende periode.
Ik doe dit op verzoek van het comité dat zich opmaakt om op 5 Mei 1955 feest te vieren. Een punt van overweging was hierbij, dat slechts een kleine minderheid van de huidige inwoners van Zandvoort de bezettingstijd alhier heeft meegemaakt. De veelheid van feiten en gegevens nopen tot de uiterste beperking. Met het onderstaande bedoel ik slechts een globaal inzicht te geven in hetgeen het gemeentebestuur toen beroerde; een enkel detail is vermeld omdat dit meestal voldoende is om het geheel in het juiste licht te plaatsen.
Ik onderscheid de volgende perioden:

I. 10 Mei - 31 Augustus 1941;
de gemeenteraad was toen nog in functie.

II. 1 September 1941 - 18 November 1942;
de burgemeester, de heer H.van Alphen, bestuurde toen de gemeente, waarnemende de taak van de gemeenteraad.

III. 18 November 1942 - 5 Mei 1945;
het volledige n.s.b.-bewind.

<u>10 Mei 1940 -</u>
<u>31 Augustus 1941</u>

Op de dag, waarop Nederland in de oorlog betrokken werd, kwam het college van burgemeester en wethouders 's-morgens om 8 uur in vergadering bijeen. Burgemeester van Alphen memoreerde blijkens de notulen de ingetreden oorlogstoestand, welke het gemeentebestuur voor vele moeilijkheden zou plaatsen. Spreker was er van overtuigd, ten volle op de hulp van de wethouders te kunnen rekenen. Spreker zou omtrent alle zaken zoveel mogelijk overleg plegen met de leden van het college en in bepaalde gevallen tot werkverdeling overgaan. Wethouder Slegers werd belast met de voedselvoorziening, terwijl wethouder van der Moolen de financiën wel in het bijzonder wilde beheren. Als spreker niet meer als zodanig kon optreden, zou de leiding bij wethouder Slegers berusten en deze zou, zo nodig, worden vervangen door wethouder van der Moolen.

Het college zag de moeilijke situatie koelbloedig onder de ogen en nam aanstonds een aantal maatregelen. Zo werd besloten aan de leveranciers en winkeliers van levensmiddelen aan te zeggen dat aan de klanten per dag slechts de levensmiddelen, nodig voor één dag mochten worden verkocht. (De burgemeester zou er zorg voor dragen dat de burgerwacht zo nodig de politie zou assisteren om bestorming van de winkels tegen te gaan); alle moeite te doen om kasgeld te verkrijgen van de N.V.Bank voor Nederlandse Gemeenten; de kelder van het raadhuis te versterken, alsmede die van het gebouw voor publieke werken; de sirene van het pompstation der riolering te doen gebruiken voor de luchtbeschermingsdienst; met het maken van schuilloopgraven te wachten tot een beeld kon worden verkregen van de ontwikkeling van de toestand.(Er bestond geen bezwaar tegen dat particulieren afzonderlijk of groepsgewijs schuilgelegenheden maakten); het personeel der reiniging zoveel mogelijk te reserveren voor de luchtbescherming; te verbieden, benzine te verkopen, tenzij met schriftelijke toestemming, door of namens de burge-

meester gegeven; wethouder Slegers zou maatregelen nemen opdat onmiddellijk een telling zou worden gehouden van het in Zandvoort aanwezige levende vee; drie ontvangstposten in te richten voor de van elders te evacueren bevolking; de scholen niet te sluiten, doch de ouders vrij te laten om hun kinderen al dan niet naar school te zenden. De openbare bewaarschool te sluiten.

Op 13 Mei werd nog besloten voor f.50.000.- noodgeld te doen drukken en de burgemeester te machtigen ten dienste van de evacuatie f.20.000.- op te nemen. In het kader van het evacuatieplan was Zandvoort namelijk aangewezen om inwoners van Bussum op te nemen. De ontvangst van de geëvacueerden was tot in onderdelen georganiseerd. Het snelle verloop van de krijgsverrichtingen maakte deze evacuatie evenwel overbodig.

De gemeenteraad kwam op 17 Juni voor het eerst in oorlogstijd bijeen. Bij de opening van de vergadering sprak burgemeester van Alphen van een plechtig ogenblik en gaf uiting aan zijn gevoelens van dank voor de waardige houding van Zandvoort in de toen voorbije stormachtige periode. Spreker wekte de raad op, eendrachtig deel te nemen aan opbouwend werk. Leden van de raad waren de heren van der Moolen, Kerkman en Suerink (S.D.A.P.), Elffers en Bolwidt (Gem.belang), Slegers en Vader (R.K.S.P.), van der Werff en Joustra (C.H.), Kemp (A.Z.B.) en Molenaar en Kuiper (groep Molenaar);er was een vacature door het overlijden van de heer van Toombergen (groep Molenaar).

De raad verrichtte zijn taak met voortvarendheid en wijze zelfbeperking. De vergaderingen waren van korte duur; de discussies bleven beperkt. De begroting voor 1941 werd op 20 November 1940 vastgesteld in de tijd van nauwelijks een half uur.

Op 24 Juli 1941 werd burgemeester van Alphen in zijn woning door de W.A. gemolesteerd omdat hij trachtte te verhinderen dat zijn huis met biljetten van de V-actie werd beplakt. De gemeentepolitie was spoedig ter plaatse om de indringers te verdrijven, maar kon niet voorkomen, dat een groot aantal ruiten werd vernield, meubilair werd beschadigd en de burgemeester werd gewond. De burgemeester kon echter op 28 Juli weer de raadsvergadering presideren.

<u>1 September 1941 - 18 November 1942</u>

Toen kwam de raad voor het laatst bijeen, daar op 1 September 1941 de verordening van de rijkscommissaris van kracht werd waarbij de gemeenteraden naar huis werden gezonden en alle bevoegdheden in handen gegeven werden van de burgemeesters. De wethouders bleven in functie als adviseurs. De heer A.J.van der Moolen vond hierin aanleiding per 1 September 1941 ontslag te nemen als wethouder. Burgemeester van Alphen hield de beslissing omtrent deze ontslagaanvrage aan.

Toen de nieuwe gemeenteraad op 27 Augustus 1946 bijeen kwam verklaarde burgemeester van Alphen in die periode het gemeentebestuur nimmer als een éénmanszaakje te hebben beschouwd en dat de vergaderingen van burgemeester en wethouders op dezelfde wijze werden gehouden als vroeger. Inderdaad: uit de notulen van de vergaderingen van burgemeester en wethouders blijkt dat het bestuur de gemeente steeds in eensgezindheid werd gevoerd. Eén uit-

zondering bevestigt deze regel: wethouder van der Moolen verklaarde zich op 5 Mei 1942 tegen een besluit om de terreinen van het "zwarte veld" door de eigenaars te doen afzetten en beplanten met helm en dennen. De wethouder wilde dit terrein als speelgelegenheid voor de leerlingen van school B behouden.

Vermelding verdient nog, dat burgemeester van Alphen op 13 Juli 1942 als gijzelaar werd gearresteerd, doch - daar hij de 60-jarige leeftijd had overschreden - enkele dagen later weer werd vrijgelaten.

18 November 1942 - 5 Mei 1945

In een vroegere publicatie noemde ik 1942 een rampjaar voor Zandvoort. Het meedogenloze geweld van de bezetter trof Zandvoort op Vrijdag 13 Maart 1942, toen 153 Joodse ingezetenen met hun gezinnen naar Amsterdam werden geëvacueerd; de eerste phase van een lijdensweg naar de Duitse kampen en gaskamers, waarvan er - voor zover kan worden nagegaan - slechts 21 het leven hebben kunnen redden.

In het najaar begon de dreiging met evacuatie der gehele bevolking onheilspellend te worden en op 6 November werd deze evacuatie officieel afgekondigd. Na enkele maanden was het aantal inwoners van 9808 gedaald tot 1789.

Tegelijkertijd werd het eerste bevel tot sloping van gebouwen in deze gemeente gegeven, op 14 November namelijk gelastte de "Räumungskommissar" de sloping van 138 woningen. Nadien werden nog 12 bevelen tot sloping gegeven en toen in 1944 het laatste bevel was uitgevoerd waren in Zandvoort 648 gebouwen tot en met de funderingen verdwenen. Krachtens afzonderlijk bevel van de Räumungskommissar werden ± 900 leegstaande woningen "ausgeräumt" d.w.z. van sanitair, gas-, electriciteits- en waterleidingen ontdaan.

Op 18 November ontving burgemeester van Alphen tijdens een vergadering van burgemeester en wethouders de telefonische mededeling, dat hij gerekend van 11 November af als burgemeester van Zandvoort was ontslagen. De verhouding van de burgemeester tot de bezetter was steeds "stroef" geweest en toen zich verschil van mening openbaarde omtrent de lijst van "blijvers" (degenen die niet aan evacuatie zouden worden onderworpen) greep de bezettende macht in. Reeds tijdens de gijzeling van burgemeester van Alphen was de n.s.b.-burgemeester van Bloemendaal aangewezen als waarnemend burgemeester van Zandvoort. Daar de duitsers er echter veel aan gelegen was, dat de evacuatie zowel als de sloping op de gestelde termijn zouden zijn geschied werd een man uit "hoger bestuursniveau", de bestuursraad Dr.Groeneveld (de bestuursraden waren de leden van Gedeputeerde Staten opgevolgd) aangewezen als waarnemend burgemeester van Zandvoort.

In die periode van grootste spanning en verwarring had Zandvoort dus twee burgemeesters! Dr.Groeneveld kwam dagelijks enkele uren ten raadhuize en bemoeide zich hoofdzakelijk met de sloping en de evacuatie. In Januari 1943 trok hij zich terug en trad de burgemeester van Bloemendaal als waarnemend burgemeester van Zandvoort op. Dr.Groeneveld had geen enkel contact met de wethouders opgenomen. Wethouder van der Moolen herhaalde op 26 November zijn ontslagaanvrage. Wethouder Slegers diende op 18 Maart 1943 zijn ontslag in. De commissaris der provin-

cie vroeg om de reden van de laatste ontslagaanvrage. De burgemeester antwoordde daarop als volgt:

"Ik heb de eer UHoogEdelGestrenge te berichten, dat ik aan de heer Slegers als wethouder van sociale zaken heb opgedragen om bij het personeel van de gemeentelijke dienst voor sociale zaken propaganda te maken voor de Nederlandse Volksdienst. De heer Slegers deelde mij daarop mede, principieel afwijzend te staan tegen de Nederlandse Volksdienst en hij verzocht mij, hem van deze opdracht te ontheffen. Ik was daartoe niet bereid omdat ik van een wethouder van sociale zaken meen te mogen verwachten, dat hij werkzaam is in de geest van de nieuwe tijd.
Dit was voor de heer Slegers aanleiding om zijn ontslag als wethouder te verzoeken."

Aan de heer van der Moolen werd met ingang van 18 Mei 1943 en aan de heer Slegers met ingang van 9 Augustus 1943 ontslag verleend als wethouder. Zij werden als zodanig opgevolgd door de heren M.Heyenbrock en C.A.H.Gerke. Zandvoort kreeg toen dus een volledig n.s.b.bestuur. De activiteit van het gemeentebestuur bleef hoofdzakelijk beperkt tot het uitvoeren van de orders van de bezettende macht. Van groot belang was, dat het overgrote deel van het gemeentepersoneel tot de "anti's" behoorde. De secretarie, de politie en sociale zaken waren geheel "goed". Bij publieke werken en de gemeentebedrijven zat men met een enkele dwarskijker. Tengevolge van het gebrek aan brandstof werd de secretarie ondergebracht in het bureau van publieke werken. De arbeidstijden werden door gebrek aan licht en brandstof beperkt tot enkele uren per dag.

In de laatste oorlogsjaren is door het Zandvoorts gemeentebestuur betrekkelijk veel gedaan voor de voedselvoorziening. In de Haarlemmermeer werden aardappelen, bonen en erwten geteeld; in de bollenstreek uien en wortelen gekocht; voorraden kaas en melkpoeder opgeslagen enz. Deze levensmiddelen werden op legitimatiekaarten aan de inwoners verkocht. De grootste stunt is wel geweest de aardappelaffaire. De gemeente charterde een 300-tons aak welke voortgetrokken door een aftandse sleepboot op 5 Februari 1945 uit Haarlem naar Friesland vertrok. Als inkopers maakten de heren F.Molenaar en N.J.Spoelstra deze gevaarlijke en moeilijke tocht mede. Over deze reis zou een heel verhaal te schrijven zijn. Volstaan wordt met de vermelding dat het schip op 15 Februari tot Noord Scharwoude was gekomen; op 24 Februari vertrok het uit Medemblik; op het IJsselmeer leed men bijna schipbreuk en op 27 Februari werd Makkum bereikt. Na een spannende periode kwamen de heren Spoelstra en Molenaar op Zondag 9 April per fiets te Zandvoort aan met de verheugende mededeling dat het hen een fles Bols (f.500.-) had gekost om het aardappelschip na een zwerftocht door Friesland en Groningen als laatste vóór de afsluiting van het IJsselmeer te Lemmer geschut te krijgen en dat het schip in Amsterdam was aangekomen.

De lossing geschiedde later te Spaarndam en niet te Haarlem of Heemstede omdat men bevreesd was dat de n.s.b.burgemeesters dier gemeenten de aardappelen in beslag zouden nemen. Van Spaarndam af werd de kostbare lading per auto naar Zandvoort vervoerd in het Patronaatsgebouw opgeslagen en zo spoedig mogelijk gedistribueerd. Per hoofd der bevolking kon 1 H.L. aardappelen ter beschikking worden gesteld. Dankbaarheid der bevolking kwam tot uiting in een huldiging van de inkopers en van de heer Jung die

met hulp van duitse officieren het transport voor ingrijpen van duitse zijde wist te behoeden.

De zorg voor het naakte bestaan kon niet beletten dat men zich voorbereidde op de wederopbouwtaak welke na de bevrijding zou moeten worden aangevat. Burgemeester van Alphen nam al kort na zijn ontslag contact op met Ir.Friedhoff, die destijds aan de dienst van publieke werken te Haarlem verbonden was. Talrijke conferenties vonden plaats en zo ontstond het wederopbouwplan-Friedhoff dat - dank zij allerlei inlichtingen welke door de technische dienst te Zandvoort werden verstrekt - reeds tijdens de bezetting in een speciale afdeling ("de Zandvoort-kamer")van het bureau van Ir.Dufour, de algemeen gemachtigde voor de bouwnijverheid in Noordholland te Haarlem tot in details werd uitgewerkt. Hieraan is het vooral te danken dat de wederopbouw van Zandvoort (het Gasthuishofje en de woningen aan de Burgemeester Engelbertsstraat en de Noorderstraat) zo snel kon worden aangevat.

Na de "Dolle Dinsdag" liet burgemeester van Alphen zijn gezin te Velp achter en bleef in de omgeving van Zandvoort om direct gereed te zijn als de kansen zouden keren en het Nederlands bestuur in Zandvoort zou worden hersteld.

Ik laat hieronder volgen een relaas hetwelk ik destijds maakte van de gebeurtenissen op 4 en 5 Mei 1945.

"Op 4 Mei 1945, des avonds half twaalf werd ik gewekt door gebons op de voordeur. Het bleek wethouder Slegers te zijn, die mededeelde van wethouder van der Moolen bericht te hebben ontvangen dat Duitsland gecapituleerd had.

Bij wethouder van der Moolen thuis (Dr.Gerkestraat 18 rood) zou een bespreking plaats vinden van de beide wethouders met de secretaris en de waarnemend commissaris van politie.

Te omstreeks kwart voor twaalf begaf ik mij naar het huis van wethouder van der Moolen. Er bevond zich niemand op straat. Het uitgaansverbod werd nog nageleefd. Bij vele huizen drongen echter lichtstrepen door de verduistering heen en dat wees er op dat op dit late uur meer mensen nog op waren dan normaal.

In de huiskamer van wethouder van der Moolen (door een olielampje spaarzaam verlicht) bevond wethouder Slegers zich reeds en even later kwam de waarnemend commissaris van politie, de heer Vreman.

De zoon van de heer van der Moolen begaf zich naar de zolder om via een door hem geconstrueerd radiotoestel te trachten het nieuws van de capitulatie nog eens op te vangen. Later kwam hij binnen met het bericht, dat de capitulatie van West-Nederland, Denemarken, Noorwegen en West-Duitsland zou ingaan op Zaterdag 5 Mei 1945 des morgens 8 uur.

Wethouder Slegers bracht in bespreking de vraag, wanneer burgemeester van Alphen, die reeds te Heemstede vertoefde, naar Zandvoort zou kunnen terugkeren. Men was het er over eens dat voorzichtigheid in acht moest worden genomen vanwege de Duitsers, die het spergebied Zandvoort nog bewaakten en de n.s.b.-ers.

Besloten werd, de burgemeester de volgende morgen heel vroeg per gemeente-auto te doen afhalen. Om 8 uur zouden de wethouders naar het raadhuis gaan om met de burgemeester hun taak te hervatten.

Op 5 Mei waren de burgemeester, de wethouders en vele ambtenaren des morgens om 8 uur op het raadhuis aanwezig. Op het Tramplein hadden zich enkele honderden burgers verzameld.
Ontroerend was het moment waarop de Nederlandse vlag werd uitgestoken en het publiek spontaan het Wilhelmus aanhief. Daarna kwam het publiek naar de bovenverdieping van het raadhuis om de burgemeester en de wethouders de hand te drukken.
Tussen de mensen door bewoog zich een duitser, die kwam vragen, wanneer de de vorige dag verstrekte opdracht: met de gemeente-auto een kanon naar Leiden vervoeren, zou worden uitgevoerd. Hoewel met tegenzin werd hieraan nog voldaan, vooral met het oog op het feit, dat de duitsers Zandvoort nog beheersten en als verboden gebied handhaafden. Zo moest de burgemeester met een valse ausweis de duitse post passeren.
De gezellige drukte en de aangename stemming werden verstoord toen de chauffeur Jansen uit Leiden terug kwam met de mededeling, dat in Haarlem alle vlaggen werden ingehaald omdat de vesting-Holland zou doorvechten. Deze mededeling werd met ontsteltenis ontvangen. Zouden wij te vroeg gejubeld hebben en de burgemeester aan ernstig gevaar zijn blootgesteld? Na enig beraad werd besloten de vlag in te halen. Langzaam verdwenen de overige vlaggen in het dorp. Ongeveer een uur later kwamen twee SS-lieden, een Feldwebel en een soldaat op het raadhuis. Zij moesten de burgemeester spreken. In de burgemeesterskamer vroegen zij de met oranje getooide burgemeester of hij de burgemeester was, deze antwoordde bevestigend. De duitsers zeiden toen namens de Ortskommandant te komen omdat er in Zandvoort vanaf de openbare gebouwen gevlagd werd. De burgemeester toonde hen aan dat er geen vlag uithing, waarop de duitsers zeiden dat de strijd doorging en zij hun wapens gingen halen; er mocht niet gevlagd worden.
In de loop van de middag bleek de capitulatie toch zeker te zijn en werden in het dorp de vlaggen weer uitgestoken. Om drie uur werd de eerste vergadering van burgemeester en wethouders gehouden."

Tenslotte iets uit de notulen van die gedenkwaardige vergadering van burgemeester en wethouders.
De Voorzitter heet de heren welkom en wijst er op dat het de eerste maal sinds 1 September 1941 is, dat het college weer onder de werking van de gemeentewet vergadert. Spreker wenst de wethouders geluk dat zij met hun gezinnen behouden door de oorlog zijn heengekomen. Er ligt een reusachtige taak voor ons, die zo snel en zo goed mogelijk in het belang van de gemeente moet worden vervuld. Spreker vertrouwt op een voortzetting van de prettige samenwerking met de wethouders en dat de heren te gelegener tijd als zodanig zullen herkozen worden.
Wethouder Slegers zegt dat de burgemeester hedenmorgen om acht uur toen de vlag van het raadhuis werd uitgestoken, heeft kunnen bemerken hoe blij de bevolking is over zijn terugkeer en het verkrijgen van de vrede. Inderdaad wacht ons een mooie maar zware taak; onder leiding van de burgemeester zullen de grondslagen voor de wederopbouw moeten worden gelegd; spreker zegt dat men daarvoor Gods almacht en wijsheid niet kan ontberen. In Zandvoort zijn gelukkig niet veel slachtoffers te betreuren - hoewel wij voorbereid moeten zijn op droevige tijdingen vanuit het reeds bevrijde gebied en uit Duitsland - die

zullen later herdacht kunnen worden.
De ambtenaren die goed werk hebben gedaan in de bezettingstijd zullen te gelegener tijd wellicht in een raadsvergadering gehuldigd kunnen worden; anderen die tekort geschoten zijn, zullen hun straf moeten ondergaan.
Wethouder van der Moolen sluit zich aan bij de woorden van wethouder Slegers; spreker hoopt dat het college onder leiding van de voorzitter veel in het belang voor de gemeente zal kunnen tot stand brengen.

Het college nam vervolgens verschillende besluiten en beraadslaagde over de eerste maatregelen voor het herstel van het zwaar gehavende dorp.
Op 15 Mei werden werklozen in dienst genomen voor het herstel van de rijwielpaden langs de Zandvoortselaan en het opruimen van de in het strand geslagen palen. Op 18 Mei werd gesanctioneerd hetgeen de burgemeester in de bezettingstijd voor de wederopbouw had gedaan en werd aan Ir.Friedhoff de leiding opgedragen van de wederopbouw conform het door hen gemaakte schetsplan.
De phase van herstel en wederopbouw nam hiermede een aanvang.

Zandvoort, 30 Maart 1955. De Secretaris van ZANDVOORT,